

Stockholms Stad, Exploateringsnämnden genom

Stadsadvokat Gustaf Swedlund

431-29271-2019

Länsstyrelsen i Stockholms län m.fl. ./ Nätverket Årstafältet
angående **Kulturminnen**

Ni får tillfälle att senast den 4 maj 2021 komma in till domstolen med ett skriftligt yttrande över bifogade handlingar.

Om ni inte yttrar er inom den angivna tiden kan målet ändå komma att avgöras.

Domstolen tar gärna emot handlingar via e-post. Det som skickas med e-post behöver inte skickas på annat sätt. Kom ihåg att ange målnummer 7882-20.

Laila Kraft
Telefon 08-561 690 40

Bifogade handlingar: aktbilaga 19-23

Dok.Id 528306

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2302 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 5	08-561 690 00 E-post: kammarrattenistockholm@dom.se www.domstol.se/kammarratten-i-stockholm/		måndag – fredag 08:00–16:00

21-04-15

Kammarrätten i Stockholm

Box 2302

103 17 Stockholm

Yttrande i mål 7883-20 Rotel 044, Länsstyrelsen i Stockholms län m.fl. ./ Nätverket Årstafältet angående Kulturminnen

Förvaltningsrätten i Stockholms dom 2020-11-13, mål nr 795-20 har överklagats. Föreningen Nätverket Årstafältet (nedan kallad NÅ) har av Kammarrätten beretts möjlighet att yttra sig över aktnilagorna 1-4 och 7. Med anledning av detta vill NÅ framföra följande.

Föreningens inställning

NÅ bestrider att Förvaltningsrättens avgörande ändras på det sätt som begärs i Länsstyrelsens samt Stockholm stads överklaganden. Förvaltningsrättens dom bör stå fast.

NÅ yrkar att Kammarrätten ska begära in sakkunnigyttrande från Riksantikvarieämbetet, som är expertmyndighet i frågan om storleken på skyddsområdet kring Göta landsväg.

Inledningsvis

Göta Landsväg uppfyller rekvisiten i 2 kap 1 och 1a §§ kulturmiljölagen (KML) för att vara fornlämning. Vägen är lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. Den är vidare äldre än år 1850 och därmed skyddad enligt 2 kap KML.

Till en fornlämning hör enligt 2 kap 2 § kulturmiljölagen förutom själva fornlämningen även ett så stort område som behövs för att bevara den och ge den ett tillräckligt

utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Lagtextens utformning ger länsstyrelserna tolkningsutrymme av hur stort ett sådant område bör vara och på vilka grunder länsstyrelserna ska göra sin bedömning av fornlämningsområdets storlek. Denna bedömning behöver ta hänsyn till två aspekter – bevara respektive kunna se och förstå fornlämningen.

I likhet med att det inte behövs något beslut för att en lämning ska vara en fornlämning så behövs inte heller något beslut om dess fornlämningsområde. Länsstyrelsen har dock enligt 2 kap 2 § möjlighet att fastställa gränserna för ett fornlämningsområde. Avsikten med en gränsbestämning är att tydliggöra exakt inom vilket område som tillståndsplikt gäller. Bakgrunden kan vara att det finns motstridiga intressen om hur stort fornlämningsområdet är eller att länsstyrelsen i förebyggande syfte fattar ett beslut om gränsbestämning för att gynna bevarandet av fornlämningen.

Enligt förarbetena, Ds 1987:9, framgår att omfattningen av ett fornlämningsområde måste uppfattas högst olika bl a beroende på minnesmärkes karaktär och övriga egenskaper (art och betydelse) samt på den omgivande topografin och eventuell bebyggelse. Det har därför inte ansetts möjligt att precisera eller ange en generell storlek för ett "normalt" fornlämningsområde, ens för specifika fornlämningstyper. Områdets omfattning måste i stället bedömas utifrån förhållandena på den enskilda fornlämningsplatsen. Som allmän regel kan sägas att bestämmelserna avser att fornlämningar för framtiden ska behålla ett så fritt läge, att det i görligaste mån motsvarar de ursprungliga förhållandena. Vid bedömningen av skyddsområdets storlek anses därför de topografiska gränserna avgörande. Det normala förfarandet är att man i första hand söker ansluta till befintliga, naturliga gränslinjer i landskapet, såsom ett vattendrag, en höjdrygg eller en siktlinje från fornlämningen. Det tillhörande området avser principiellt den mark kring lämningarna som i samband med deras tillkomst torde ha nyttjats på visst sätt och som därför bedöms ha betydelse för förståelsen av fornlämningen.

Den ursprungliga Göta landsväg gick från Götgatan söderut över Skanstull och Gullmarsplan och vidare mot sydväst. Vägen har bevarats i sin ursprungliga form endast på ett par ställen, där sträckningen över Årstafältet kan anses vara den allra förnämligaste. Vägen över Årstafältet är 700 meter lång och går på en halvmeterhög vägbank genom odlingslandskapet. Det är just denna sträckning över Årstafältet som utgör fornminnet idag. Den exploatering av området som pågår på platsen kommer kraftigt att påverka fornminnets upplevelsevärde och innebär en risk för att vägen skadas. Ett omfattande fornlämningsområde är därför nödvändigt med hänsyn till fornlämningens art och betydelse och för att bevara den i en lämplig miljö.

Göta landsväg är en fornlämning med särskilt högt bevarande- och upplevelsevärde. En landsväg behöver även ett omgivande landskap för att kunna förstås som en landsväg, liksom en stadsgata behöver kringliggande stadskvarter för att kunna identifieras som en gata i en stad. När mörkret sänker sig över Årstafältet kvällstid

ligger Göta landsväg i dunkel, något som bidrar till upplevelsen av en ålderdomlig medeltida färdväg. Om skyddsområdet begränsas till endast 10 m kommer vägen vara upplyst nattetid av omgivande gatubelysning. Frånvaron av trafikbrus och frånvaron av snöröjning vintertid bidrar också till upplevelsen av svunnen tid.

För att på ett meningsfullt sätt kunna bevara det i ett nationellt perspektiv unika kulturarv som Göta landsväg utgör krävs enligt NÅ att ett stort skyddsområde avsätts. NÅ anser att det område om 100 m som Förvaltningsrätten fastslagit är nödvändigt.

Synpunkter på aktbilagorna 1 samt 7

NÅ förvånas över att Länsstyrelsens grunder för överklagande inte huvudsakligen synes handla om den rättsfråga som ska avgöras i målet, huruvida ett fornminnesområde enligt 2 kap 2 § 2 st KML om 100 m bör fastställas för fornminnet Göta landsväg.

Länsstyrelsen inleder sitt överklagande med att upplysa om hur ytterst ovanligt det är att länsstyrelser fastställer fornlämningsområden kring fornminnen. Länsstyrelsen påpekar också att fornlämningsområdet, som Förvaltningsrätten fastställt, radikalt skiljer sig från hur Länsstyrelsen vanligtvis bedömer och beslutar i ärenden som rör arbetsföretag i anslutning till fornlämningar.

Ingen av dessa invändningar är dock rättsligt relevanta för själva sakfrågan; nämligen hur stort skyddsområde som behövs för att tillgodose de två aspekter som en bedömning av fornlämningsområdets storlek har att ta hänsyn till, bevara respektive se och förstå fornminnet Göta landsväg.

Det faktum att länsstyrelser endast i liten omfattning utnyttjar den möjlighet som 2 kap 2 § 2 st KML ger innebär på intet sätt att denna möjlighet inte bör utnyttjas i nu aktuellt ärende. Vad gäller det utsedda områdets storlek ska detta utgå från det aktuella fornminnets art och betydelse. NÅ vidhåller att ett område om 100 m behövs för att tillgodose skyddsintresset.

Aspekter på fornlämningsområdets storlek

I förarbetena till KML betonas att en fornlämnings fornlämningsområde måste bedömas individuellt, utifrån fornlämningens karaktär och övriga egenskaper, den omgivande topografin och eventuell bebyggelse. Där slås också fast att det inte är möjligt att precisera eller ange en generell storlek för ett "normalt" fornlämningsområde, ens för specifika fornlämningstyper. Bedömningen ska utgå från två aspekter; fornlämnings behov av skydd för att kunna bevaras och möjligheten att kunna se och förstå (läsbarhet) lämningen och det kulturhistoriska sammanhang den tillkommit i.

I snäv bemärkelse kan Länsstyrelsens beslut om ett skyddsområde på 10 m från vägens mitt möjligen anses tillgodose den första aspekten om att bevara landsvägen. Däremot uppfylls på intet sätt den andra grundläggande aspekten om att se och förstå fornminnet. För att i själva verket kunna se och förstå att Göta landsväg faktiskt är en ålderdomlig väg genom ett flackt landskap behövs ett avsevärt större område runt om fornminnet.

Det är flera olika faktorer som avgör hur en viss utsträckning i det fysiska rummet upplevs. En skyddszon på 50 m på bägge sidor om Göta landsväg är fastslagen i detaljplanen Dp 93045 från 2001. Hela Årstafältet var då planerat som en landskapspark och på plankartan är Göta landsväg markerad med q, som under rubriken Planbestämmelser i kanten förklaras på följande sätt:

”Registrerad fornlämning. Rest av Göta landsväg. 50 m skyddszon på vardera sidan. För ingrepp i vägen och skyddszonen erfordras tillstånd från Länsstyrelsen enligt Kulturminneslagen kapitel 2 paragraf 2.”

Men en sträcka på 50 m i ett platt parklandskap kan inte jämföras med samma sträcka i ett bebyggt område. På Årstafältet är bebyggelsen runt fornminnet på vissa ställen planerad till upp till 15 våningars höjd. För att bedöma storleken av en viss utsträckning i rummet måste inte bara längden utan även höjden av luftrummet ovanför beaktas. För att upplevelsen av en sträcka på 50 m, som inte är avgränsad av hög bebyggelse, skall kunna upplevas som lika vidsträckt som en avgränsad landyta så behöver sträckan fördubblas, alltså 50 meters skyddszon i ett platt landskap måste utökas till 100 m i ett stadslandskap för att upplevas som lika spatiös. Som exempel kan nämnas Kungsgatan i Stockholm. Den är ca 25 m bred och flankerad av 6-7-våningshus på bägge sidor. Volymen mellan husen åskådliggör inte på något sätt ett landskap i det fria. Nå har bedömt att 100 m på vardera sidan om Göta landsväg är nödvändig för att kunna se, förstå och uppleva fornminnet som en historisk färdväg genom det gamla jordbrukssamhällets kulturlandskap.

Konsekvenser av Förvaltningsrättens dom

Länsstyrelsen anför vidare att detaljplaner redan antagits på det område som Förvaltningsrätten beslutat om och redogör för vilka konsekvenser som följer av detta, att pågående byggnadsarbeten kommer att omfattas av tillståndsplikt enligt 2 kap 12 § KML samt att tillstånd i flera fall inte kan meddelas om fornminnesskyddet ska upprätthållas. Inte heller detta är dock rättsligt relevant för frågeställningen om huruvida en skyddszon på endast 10 m från vägens mitt kan anses vara tillräcklig för att bevara fornminnet på det sätt KML förutsätter.

Länsstyrelsen har från början underlåtit att besluta om en skyddszon. Redan 2011 formulerade Stadsmuseum i sitt remissvar ang. underlag för behovsbedömning för

detaljplanerna Årstafältet Norra 1 (Dp 2011-11775) och Norra 2 (Dp 2011-11802), Årsta 1:1 i stadsdelen Östberga:

"De starka upplevelsevärden som Göta landsväg erbjuder i den bevarade sträckningen över Årstafältet, riskerar att försvinna om ny bebyggelse tillåts i dess närhet. Göta landsväg är en fornlämning som kräver ett mycket stort skyddsområde. Skyddsområdet i gällande plan är 50 meter på vardera sidan om vägen."

Tyvärre har Stadsmuseums sakkunskap inte beaktats av Länsstyrelsen och Exploateringskontoret, Stockholms stad. Höghusbebyggelse är planerad på 10-15 meters avstånd till fornminnet.

NÅ levde ändå i tron att ett skyddsområde omkring Göta landsväg faktiskt existerat men inte kunnat få besked om storleken. Så småningom insåg NÅ att Göta landsväg helt saknade skyddszon och begärde i januari 2017 fastställelse av skyddsområdets storlek hos Länsstyrelsen vilket är bakgrund till nuvarande prövning.

I sitt överklagande skriver Länsstyrelsen att Förvaltningsrättens dom tycks vara baserad på bedömningar av Stadsmuseet, som endast anlägger ett kommunalt och musealt perspektiv medan Länsstyrelsens uppdrag är att göra bedömningar ur ett länsperspektiv. I enlighet med 2 kap 12 § KML ska den som vill rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen. Utgångspunkten för Länsstyrelsens bedömning är då fornminnets betydelse och Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse. Utgångspunkten är inte vare sig i KML eller i förvaltningslagen att tillstånd enligt 2 kap 12 § KML måste medges i varje fall som prövas inom länet.

Länsstyrelsen bedömning angående Göta landsvägs art och betydelse skiljer sig från NÅ:s

NÅ delar inte Länsstyrelsens bedömning av fornlämningen och fornlämningsområdets storlek.

Länsstyrelsen anger flera skäl som förringar Göta landsvägs art och betydelse som fornlämning; att den i första hand utgörs av lokalhistoriska värden (se Beslut om fastställelse av gränser för fornlämningsområde 2019-12-19 med beteckning 431-29271-2019), att vägen har en rent funktionell funktion i motsats till gravar och gravfält som anlagts för att synas på håll och som har en rituell betydelse, att den utsatts för åtgärder som innebär att den inte återspeglar hur vägen såg ut förr samt att den endast utgör en mindre del av den ursprungliga vägen och alltså inte är en bevarad helhet.

NÅ gör en annan bedömning. Gravhögar i all ära, men ett fornminne som man själv kan promenera på väcker nyfikenhet och uppmuntrar fantasin. Under många år har NÅ erfart ett genuint intresse från allmänheten i Stockholm och från besökare i hela

landet. Sedan föreningen bildades år 2007 har fester och program anordnats på Årstafältet där Göta landsväg utgjort en central del och en populär attraktion (se bilagorna 4 och 5). Både barn och vuxna har funnit det spännande att trampa i samma fotspår som våra förfäder gjort före oss och till exempel kunna föreställa sig att just precis där färdades Gustav Vasa och just precis där galopperade Drottning Kristina fram på väg till Rom för länge sedan. Att vår historia är närvarande och tillgänglig i vår fysiska miljö är av betydelse för att vi ska kunna orientera oss både i tiden och i rummet.

Stadsmuseum, Brännkyrka hembygdsförening och Naturskyddsföreningen Stockholm har anordnat populära vandringar längs Göta landsväg nerifrån hembygdsgården Lerkrogen i söder, förbi Brännkyrka kyrka och upp till Slussen i norr. Just den vidsträckta delen över Årstafältet med dess ängs- och sumpmark, snåriga buskage, fågelliv och uråldriga träd levandegör fornminnet.

Det faktum att Göta landsväg redan tidigare utsatts för negativ påverkan talar enligt NÅ i stället för vikten att nu skydda det som återstår. Vägen är av den art och betydelse att den erfordrar ett stort skyddsområde om 100 m.

Synpunkter på aktbilagorna 2-4

Vad Stockholm stad framför rörande innehåll i översiktsplan samt gällande detaljplaner är inte rättsligt relevant för den prövning Kammarrätten nu har att göra. NÅ vill ändå påpeka att föreningen under tidigare detaljplaneprocess under samråd framfört sina farhågor över den planerade bebyggelsens befarade negativa påverkan på fornminnet Göta landsväg.

NÅ noterar att även Stockholms stad betonar platsens historiska betydelse och understryker att Göta landsväg är ett viktigt fornminne. Staden skriver att grönytorna med hagmarkskaraktär som omgärdar den historiska vägen är en viktig del av fornminnets värde som skall bevaras och tydliggöras. Grönytorna inskränks till 7,5 m avlånga band utmed landsvägens bägge sidor. Ändå finner staden att Länsstyrelsen gjort en lämplig avvägning när det gäller bedömningen av storleken på det skyddsområde som krävs för att bevara fornlämningen med hänsyn till dess art och betydelse och för att enligt staden ge den ett "väl tilltaget skydd" i hela sin sträckning. Nätverket vidhåller i stället att ett skyddsområde på endast 10 m från vägens mitt inte kan garantera att fornminnets värde bevaras för framtiden.

I sitt överklagande hänvisar Stockholms stad till ett senare yttrande från Stadsmuseet i stället för till de yttranden från 2011 och 2012 som NÅ och Förvaltningsrätten hänvisat till i fråga om skyddsområdets storlek. I detta yttrande från 2013 (Samråd om förslag till detaljplan för Årstafältet (Valla 1), del av fastigheten Årsta 1:1 i stadsdelarna Årsta och Östberga, Dp 2011-11775-54) uttalar sig museet inte direkt om den planerade bebyggelsens avstånd till Göta landsväg, men understryker ändå att ett större

respektavstånd än det planerade bör upprätthållas mot den historiskt sett mycket betydelsefulla vägsträckningen.

Därpå skriver museet att "om ändå" Göta landsväg möter den hårdgjorda ytan på det sätt som planförslaget innebär så bör större krav ställas på hur detta möte ska gestaltas. Detta innebär inte att Stadsmuseet godkänner ett avstånd på 10 m från landsvägens mitt, utan understryker endast att det är en intrikat uppgift att få en småskalig landsväg med ålderdomlig karaktär att möta en storskalig stadsfront. Stadsmuseet förordar att planen förses med hänsynsbestämmelse -f- för den del av Vallastråket som ligger mellan planförslagets huvudgata och Parkbryggan. Bestämmelsen bör beskriva att hänsyn ska tas till Göta landsvägs lantliga och småskaliga karaktär. Nå vidhåller att även detta yttrande från Stadsmuseet talar för att ett skyddsområde om 100 m är nödvändigt.

Stockholms stad hänvisar också, något förvånande, till remissvar från Kulturstrategiska staben på Stadsutvecklingsenheten: Årsta 1:1 (Årstafältet etapp 4 a), Årsta, Östberga och Enskedefältet, Synpunkter på förslag till detaljplan S-Dp 2017-06550, 2020-10-14. Remissvaret redovisar synpunkter som är mycket kritiska till den föreslagna bebyggelsen varför Nå anser det svårt att förstå varför Stockholms stad i sitt överklagande nu refererar till denna bilaga. Stadsutvecklingsenheten skriver till exempel att enheten noterar att en stor del av det öppna historiska kulturlandskapet av dagens Årstafält går förlorat. Om Göta landsväg formulerar sig enheten så här: Stadsutvecklingsavdelningen ser positivt på att Göta landsväg blir tydligt markerad och omges med murar, men betonar fortfarande vikten av att hänsyn tas till vägen vad gäller användning och funktion. Med ett så stort bostadsområde som Årstafältet föreslås bli finns stor risk för starkt slitage av fornlämningen. Stadsutvecklingsenheten varnar alltså för starkt slitage av fornlämningen, vilket måste tolkas som att en skyddszon på 10 m från vägens mitt inte är tillräcklig och riskerar att förstöra fornlämningen. Nå hävdar att även detta yttrande i stället talar för att ett skyddsområde om 100 m är nödvändigt.

I detta sammanhang vill Nå i stället hänvisa till Samfundet S:t Eriks samrådsyttrande 2020-10-20 om förslag till detaljplaner för Årstafältet etapp 4A och etapp 4B, S-Dp 2017-06550 och 2017-19529 (se bilaga 1).

Samfundet S:t Erik är, liksom Stadsutvecklingsenheten, också kritiskt mot detaljplanerna i sin helhet därför att exploateringsnivån är för hög; samfundet hävdar att gatorna måste göras bredare och att skyddsområdet för Göta landsväg måste ökas. Till skillnad från Länsstyrelsen anser Samfundet S:t Erik att Göta landsväg är en av Sveriges mest värdefulla historiska vägar, som troligen funnits sedan järnåldern d v s långt före grundläggningen av Stockholm. Samfundet S:t Erik anför vidare att länsstyrelsen på ett obegripligt sätt förringat Göta landsvägs betydelse och instämmer gärna i ett skyddsområde på 100 m på vardera sidan om vägen, med ett absolut minimum på 50 m i etapp 4A och 4B.

Staden ger exempel på negativa konsekvenser av förvaltningsrättens dom

Staden skriver vidare att ett skyddsområde på 100 m innebär att en del av den planerade bebyggelsen kommer att hamna inom fornlämningsområdet, vilket innebär förseningar och fördyringar.

Det är i nu aktuell prövning inte rättsligt relevant huruvida skyddsområdet försenar eller fördyrar exploatering bestämd genom detaljplan. KML gäller fullt ut vid sidan av plan- och bygglagen och fornminnen kan inte få förstöras med anledning av att tillräckliga hänsyn inte tagits vid detaljplaneringen. Staden har enligt 2 kap 6 § p 1 att ta hänsyn till bl a kulturvärden. Enligt samma bestämmelse ska vid planläggning bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas. Tillräckliga hänsyn vidtogs inte vid planeringen och detta ska inte få ha betydelse för den bedömning Kammarrätten nu har att göra.

Akuta risker för fornminnet

Staden betonar bristen på rättspraxis vad gäller frågor om fastställelse av fornlämningsområde enligt 2 kap 2 2 st § KML, samt att det även till stor utsträckning saknas vägledning i praxis även vad gäller att frånga Länsstyrelsens bedömning om lämpligt fornlämningsområde.

Även om KML kan tyckas vara otydlig i frågan och även om staden anser att det saknas rättspraxis om fastställelse av gränser kring fornminnen så finns ändå tydliga bestämmelser om hur man ska handskas med fornminnen enligt KML 2 kap.12 §, som innebär att tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för den som vill rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

NÅ vill trots att frågan inte ska prövas i detta mål ändå lyfta betydelsen av att staden idag saknar sådant tillstånd för flera åtgärder som vidtagits under den påbörjade byggprocessen på Årstafältet. Delar av fornminnet har schaktats bort och/eller ligger begravda under stenkross dessutom har byggvägar för tunga lastbilstransporter har anlagts kors och tvärs över fornlämningen, vilket torde utgöra fornminnesbrott enligt 2 kap 21 § KML. NÅ har polisanmält detta och anmälan bifogas detta yttrande för att tydliggöra allvaret i den akuta hotbilden av fornminnets bevarande (se bilaga 2).

Skilda bedömningar av storleken på Göta landsvägs fornlämningsområde

Sammanfattningsvis kan konstateras att bedömningen av hur stort Göta landsvägs skyddsområde bör vara varierar stort. Länsstyrelsen och exploateringskontoret på Stockholms stad anser att 10 m är tillräckligt, Stadsmuseet har gjort bedömningen 50

m och Förvaltningsrätten, Samfundet S:t Erik och NÅ hävdar att 100 m behövs för att bevara, se och förstå landsvägen. NÅ vidhåller att Förvaltningsrättens dom ska stå fast.

Mot bakgrund av de skilda meningar som framförts av parterna och då rättsfrågan i målet rör en bedömning av fornminnesområde anser NÅ att det vore angeläget för Kammarrättens bedömning att domstolen begär in sakkunnigyttrande från Riksantikvarieämbetet som är expertmyndighet inom området.

I övrigt hänvisar NÅ till samtliga tidigare inlagor i processen

Dag som ovan

Gunilla Högberg Björck

Enligt fullmakt

Bilagor

Bilaga 1

Samfundet S:t Erik Stockholm, yttrande 2020-10-20. Samråd om förslag till detaljplaner för Årstafältet etapp 4A och 4B, S-Dp 2017-06550 och 2017-19529

Bilaga 2

Polisanmälan om intrång i fornlämningen Göta Landsväg.

Bilaga 3

Uppslag Göta Landsväg ur skriften "Berättelserna om Årstafältet"

Bilaga 4

Affisch för guidad kulturhistorisk vandring på Göta Landsväg.

Samfundet S:t Erik
Stockholm

KAMMARRÄTTEN
I STOCKHOLM
Rotel 044

YTTTRANDE
INKOM: 2021-04-15
MALNR: 7882-20
AKTUELL: 20

Stockholms stadsbyggnadskontor
Registraturen
stadsbyggnadskontoret@stockholm.se

Samråd om förslag till detaljplaner för Årstafältet etapp 4A och etapp 4B, S-Dp 2017-06550 och 2017-19529

Samfundet S:t Erik yttrade sig 2013-02-12 och 2015-06-10 över den första detaljplanen för bebyggelse på Årstafältet, etapp 1 (Valla 1), vilken äger laga kraft sedan 2017 och gränsar till den nu aktuella etapp 4A, som i sin tur gränsar till etapp 4B.

För hög exploatering och skuggande höghus

Samfundet S:t Erik framförde då bl.a. att exploateringsnivån måste minskas, gatorna göras till bredare parkgator och skyddsområdet för Göta landsväg ökas. Dessa kritiska synpunkter beaktades inte och de två nu aktuella detaljplanerna uppvisar samma brister.

Exploateringen är oförändrat hög, med ganska små bostadsgårdar och mycket varierande hushöjder. Arton av husen är åtta våningar eller högre, det högsta femton våningar, och ett flertal av dessa höga hus har placerats i skuggande söderläge i de till stor del slutna kvarteren.

Förskolan är alltför stor och har otillräcklig friyta

Förskolebyggnaden (etapp 4A) skulle bli den överlägset största i Stockholm, med 16 avdelningar i tre våningsplan och sammanlagt 288 barn, en storlek som inte borde vara acceptabel. I planbeskrivningen karakteriseras den överstora skolan på ett förskönande sätt som ”byggnadsvolymer i mjuka former med rundade hörn och lätt välvda tak, där barnen lättare kan orientera sig och känna tillhörighet till sin del av förskolan där de känner sig hemma”.

Förskolegårdens yta per barn är märkligt nog inte angiven. Den kan emellertid beräknas utifrån antalet barn och gårdens areal, med komplementbyggnader frånräknade. Friytan blir då endast 10,3 kvm/barn, vilket är en otillständigt låg siffra, särskilt jämfört med Boverkets rekommendation 40 kvm/barn.

Göta landsväg är en av Sveriges mest värdefulla historiska vägar

Göta landsväg var Stockholms enda vägförbindelse söderut ända fram till 1669, då den första Liljeholmsbron byggdes. Det var alltså längs Göta landsväg som drottning Kristina 1654 färdades från Stockholm mot Rom.

Historiker anser att det var på Göta landsväg Kristian II marscherade med sina trupper och att det berömda slaget vid Brännkyrka 1518 ägde rum på Valla gårde, d.v.s. på den norra delen av Årstafältet. Samtliga där belägna detaljplaneområden borde därför snarast undersökas arkeologiskt, åtminstone med metalldetektor.

Vägen är emellertid ännu betydligt äldre. Den torde enastående nog ha funnits åtminstone sedan järnåldern, d.v.s. långt före grundläggningen av Stockholm.

Över Årstafältet är landsvägen bevarad i sitt ålderdomliga skick och skyddad som fornminne (RAÄ 34). I närområdet finns ett flertal spår av det gamla kulturlandskapet, med bevarade gårdar och lämningar efter tidigare gårdsanläggningar (med gårdsgravfält), från järnåldern. Göta landsväg var gårdarnas förbindelse sinsemellan och ledde sedan vidare norr- och söderut.

Över Valla å (som utgjorde gräns mellan flera gårdar) gick en stenvalvsbro, vars landfästen är bevarade och som rekonstruerades 1998. Sammantaget torde den cirka 750 m långa fornminnes-skyddade sträckan över Årstafältet vara en av Sveriges allra mest värdefulla och historiskt intressanta vägar.

Göta landsväg måste ges betydligt större skyddsområde

I gällande detaljplan (laga kraft 2001), som inkluderar områdena för både etapp 4A och 4B, har Göta landsväg en skyddszon på 50 m på vardera sidan. Stadsmuseet har i flera yttranden understrukt vägens stora kulturhistoriska betydelse och att den behöver ett stort omgivande skyddsområde (fornlämningsområde) och att detta givetvis gäller även norr om Valla å (med etapp 4A och 4B).

Länsstyrelsen har på ett obegripligt sätt förringat Göta landsvägs betydelse. I detaljplanen för etapp 1 (laga kraft 2017) accepterade man att en ny väg lades endast 8 m intill Göta landsväg (och närmaste byggnad på cirka 19 m avstånd). Nätverket Årstafältet begärde att Länsstyrelsen skulle fastställa gränser för fornlämningsområdet, men nekades talerätt, vilket dock upphävdes av Kammarrätten.

Länsstyrelsen fastställde då slutligen 2019-12-19 gränsen till 10 m från vägbanans mittlinje. Eftersom vägen är upp till 5 m bred (diket inte inräknat) motsvarar detta 7,5 m från vägkanten. I sin motivering till den häpnadsväckande snäva gränsdragningen skriver Länsstyrelsen: "Den bevarade vägsträckan är dock bara en mindre del av den ursprungliga landsvägen och dess betydelse består därför i första hand av lokalhistoriska värden".

Resultatet är att avstånden fortfarande inte är acceptabla, inte ens i "Landsvägsparken" i etapp 4A. På en lång sträcka i parken är avståndet till intilliggande gata endast cirka 10 m (i parkens östra del ännu kortare) och som mest cirka 15 m.

Samfundet S:t Erik finner Länsstyrelsens gränsdragning och motivering oacceptabla. Vi välkomnar att Nätverket Årstafältet 2020-01-08 överklagade beslutet om gränsdragning till Förvaltningsrätten och begärde att domstolen skulle begära yttrande från Riksantikvarieämbetet.

Nätverket kräver ett fornlämningsområde om 100 m på vägens båda sidor, vilket Samfundet S:t Erik gärna instämmer i. Ett absolut minimum måste dock vara 50 m som i gällande detaljplan från 2001, och detta gäller även för vägens nordöstra del, där den är mindre välbevarad och inte formellt fornminne.

Pilallén behöver inte avverkas

På Årstafältet finns ett område med särskilt högt naturvärde (näst högsta naturvärdesklass), nämligen den på långt håll synliga enkelsidiga allén i planområdet etapp 4B. Den består av 35 planterade vitpilar, av hög ålder och hamlade för mycket länge sedan.

När Stadsbyggnadsnämnden 2019-05-23 beslöt att planarbetet för etapp 4B skulle påbörjas betonade man att "pilallén behöver bevaras". Detta resulterade i en av exploatörerna och SISAB beställd utredning (Pilallén på Årstafältet etapp 4B, Calluna AB 2019-12-11).

Pilallén visar sig vara skyddad av det generella biotopskyddet i miljöbalken, men har sedan länge varit vanskött och inte åtgärdats med beskärningsåtgärder etc. Ett mycket stort antal av de gamla träden utgör en uppenbar risk p.g.a. fallande grenar, vilket resulterat i att allén nu är avstängslad. Utredningen rekommenderar därför att hela allén bör fällas.

Staden har hos Länsstyrelsen sökt dispens från biotopskyddsbestämmelserna, för nedtagning av pilallén, men Länsstyrelsen torde ännu inte ha fattat beslut.

I planbeskrivningen nämns anmärkningsvärt nog inte att Callunas utredning anger (sid. 13) att pilallén är möjlig att bevara på ett säkert sätt genom att "snarast möjligt planera för ersättning, eventuellt etappvis, samt genomföra beskärningsåtgärder".

Vägen längs pilallén bör bevaras som fornminne

Pilallén löper längs en karakteristisk vägbank, som märkligt nog inte utretts närmare. Callunas utredning nöjer sig med att konstatera att allén syns på flygfoto från 1958 (bild sid. 7) och att det som i dag är en gångväg då var en bredare, farbar väg.

En genomgång av äldre kartmaterial avslöjar att vägen var den norra delen av en nord-sydlig avtagsväg från Göta landsväg till gården Östberga. Den sista av gårdens byggnader, en tillbyggd enkelstuga, revs så sent som 1958. Där återstår nu en bytomt från järnåldern (RAÄ 68) och ett stort gårdsgravfält (RAÄ 27).

I äldre tid nåddes Östberga endast via en väg i väster från Göta landsväg. Vägen med pilallén, som förkortade avståndet till Stockholm, torde ha tillkommit senast 1845 (enligt Topografiska corpsens karta).

Den välbevarade, för sitt ursprungliga ändamål sedan länge inte använda vägen, bör därmed uppfylla fordringarna i kulturmiljölagen, för att av Länsstyrelsen förklaras som fornminne. Den utgör tillsammans med Göta landsväg ett s.k. färdvägssystem, enligt Riksantikvarieämbetets terminologi.

Sammanfattningsvis finner Samfundet S:t Erik att exploateringen måste minskas och de högsta husen sänkas. Förskolan måste delas upp på flera skolor, med tillräckligt stora förskolegårdar.

Göta landsväg är ett enastående fornminne och bör ges ett skyddsområde på 100 m på vardera sidan – ett absolut minimum är dock 50 m i etapp 4A och 4B, som i gällande detaljplan. Området norr om Valla å, som är den troliga platsen för slaget vid Brännkyrka, bör snarast undersökas med metalldetektor. Vägen mot den forntida gården Östberga, med sin vida synliga pilallé, måste bevaras och bör förklaras som fornminne.

Stockholm 2020-10-20

För Samfundet S:t Erik

Monica Andersson
Ordförande

Susanne Ingo
Vice ordförande

Fredrik von Feilitzen
Hedersledamot

BILAGA 1

Till
Anna Bergqvist
Polisen
anna.bergquist@polisen.se

KAMMARRÄTTEN
I STOCKHOLM
Rotel 044

INKOM: 2021-04-15
MÅLNR: 7882-20
AKTBIL: 21

Polisanmälan av kulturarvsbrott och skadegörelse av fornminnet Göta Landsväg L2013:1662 på fastigheten Årsta 1:1

Vi vill härmed göra en anmälan om kulturarvsbrott och skadegörelse på forminnet Göta Landsväg inklusive fornlämningsområdet som tillhör fornlämningen L2013:1662 (färdväg) på fastigheten Årsta 1:1 i byggarbetsplatsen på Årstafältet.

- Fornminnet Göta Landsväg har förkortats ca 100 meter (bild 1)
- Intrång i vägbanken på flera ställen genom att man anlagt byggtransportvägar över fornlämningen utan att ansöka om tillstånd (bild 2 och 3)
- Intrång har skett i skyddsområdet på flera ställen genom att man anlagt byggarbetsplats inom skyddsområdet och förstört vegetationen utan att ansöka om tillstånd (bild 4 och 5).

Vi önskar om möjligt att ordna med avgränsning av området och avblåsa all vidare arbeten inom området för fornlämningen i samband med att saken utreds.

Förvaltningsrätten har i dom 2020-11-13 i Mål nr 795-20 fastställt skyddsområde för forminnet Göta Landsväg till gränser som på ömse sidor av vägen ligger 100 meter från vägsträckningens/vägbansans mittlinje. Detta område, forna ängar ligger i dag begrävda under stenmassor, utan inhägnad och mitt i byggarbetsplatsen.

Delar av vägbanken för forminnet Göta Landsväg är inte heller inhägnade utan ligger öppet och oskyddat i byggarbetsplatsen, se bif bilder.

Vidare har man även skurit av och/eller tippat stenmassor över fornlämningen utan att några formella tillstånd upprättats eller arkeologiska undersökningar vidtagits inför ingreppen vilket finns bekräftat av Mattias Nillson som är projektledare på Exploateringskontoret, se bif mejlkonversation.

Ansökan om inhibition för forminnet Göta Landsväg inklusive fornlämningsområdet som tillhör fornlämningen L2013:1662 (färdväg) på fastigheten Årsta 1:1 har skickats till Kammarrätten.

Stockholm den 2020.12.21

Nätverket Årstafältet!
Orgnr 802445-1042

Att. Birgitta Adolfsson
Stamgatan 30
12574 Älvsjö
Tfn 0709-24 09 19

Bild 1.

Bild 2 och 3.

Bild 4.

Bild 5.

Göta landsväg

*Den forntida landsvägen bevarad i landskapet är unikt.
En fantastisk källa till upplevelser och historiska betraktelser.*

Göta landsväg är Stockholms äldsta vägförbindelse söderut. Genom utgrävningar vet vi att den fanns under medeltiden, men den kan även ha förhistoriska anor. Den är belagd i skrift år 1494 i något som heter Stockholms tänkebok:

*"almenningæ wegwæn som löper ffrån ytre sudra porth och op
till korsit och cappalet och nesth östan repebanan"*

Göta landsväg har bevarats i sin ursprungliga form endast på ett par ställen, där sträckningen över Årstafältet kan anses vara den allra förnämligaste. Vägen över Årstafältet är 700 meter lång och går på en halvmeter-hög vägbank genom odlingslandskapet.

Även om resandet förr var strapatsrikt och självklart inte lika vanligt som idag, krävdes säkra och stabila vägar till de södra delarna av Svea rike. Eftersom Göta landsväg var färdvägen så har både vanligt folk, köpmän, arbetare, krigshärlar och kungar färdats längs vägen.

Göta landsväg gick från Götgatan söderut över Skanstull och Gullmarsplan och vidare mot sydväst. Göta landsväg förlorade i betydelse år 1669 då det öppnades en bro över sundet vid Hornstull och en ny snabbare södergående landsväg kunde användas.

Landsvägen har undersökts arkeologiskt när man har dragit vägar, spårvägar och ledningar. Man har då kunnat se hur vägen är uppbyggd och vilka olika vägbeläggningar som använts. Man har också funnit spikar, hästskor, hästkosömmar. Den allra äldsta delen av vägen, den som alltså finns längst ner i botten saknade beläggning och bestod endast av lera. Ökad trafik på vägen ställde krav på en farbar väg och en vägbeläggning som inte påverkades alltför mycket av vädret. År 1833 kom föreskrifter som sade att vägen skulle vara 7–8 alnar bred och belagd med grus, men den har varit både grusad och stenlagd även tidigare.

Länsstyrelsen har fastslagit en skötselplan för Göta landsväg, som syftar till att vägen med sin grässträng och dikeskanter ska slås så att dess särart bäst bevaras. Redskapet som används är en röjsåg med skärande treudd, som kapar stråna som ett lieskär. Gräset slås så sent som möjligt på året för att blommorna ska hinna froä av sig. Därefter transporteras gräset bort för att utarma jorden och gynna ängsblommornas återkomst i vägkanterna och med dem fjärilar och andra pollinerande insekter.

Fornminnesgruppen ansvarar för att Göta landsväg sköts enligt denna plan.

KAMMARRÄTTEN
I STOCKHOLM
Rotel 044

INKOM: 2021-04-15
MÅLN: 7882-20
AKTBIL: 72

Kulturhistorisk vandring på Göta Landsväg

KAMMARRÄTTEN
I STOCKHOLM
Rutel 044

INKOM: 2021-04-15
MÅLNR: 7882-20
AKTBIL: 23

27 sept

13.00–14.30

Historiska scener av Årsta Scenfolk
Guida Bitte Fosslio

Samling Göta Landsväg vid Årsta Golf
Kostnad 50 kr, barn upp till 18 år gratis

Årsta Scenfolk i samarbete med ABF

ÅRSTA
SCENFOLK